

УЧАСТЬ ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

PARTICIPATION OF A PSYCHOLOGIST DURING THE CONDUCT OF INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS INVOLVING MINORS

Білоус І.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права

Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

Значну увагу на сьогодні привертає залучення психолога у ряд слідчих (розшукових) дій, оскільки військові дії впливають на психіку людини, супроводжують відчуття постійної тривоги, викликають різні психологічні реакції та наслідки. Актуальність використання психологічних знань у кримінальному провадженні має у кримінальних правопорушеннях вчинених неповнолітніми та щодо неповнолітніх. Оскільки у неповнолітніх віковій особливості проявляються у всіх елементах діяльності, важко переоцінити значення, яке має використання психологічних знань у криміналістиці при розслідуванні кримінальних правопорушень із неповнолітніми. Потрібно приділити значну увагу, щодо механізмів залучення психолога до кримінального провадження, де беруть участь неповнолітні особи. Діти, які стали свідками, потерпілими у кримінальному провадженні, або опинилися у контакті (конфлікті) із законом, потребують особливою увагою з боку держави, щодо забезпечення правосуддя, дружнього до дитини. Використання спеціальних знань в галузі психології відіграє важливу роль у кримінальному провадженні, оскільки допомагає вивчити та оцінити психологічний стан дитини, чи здатна вона брати участь у слідчих (розшукових) діях; дослідити вплив ситуації, яка супроводжує дитину, на її здатність надавати інформацію; підтримати дитину під час процесуальних дій; аналізувати точність та правдивість інформації; визначати, які конкретні методи та стратегії психологічної підтримки найбільш ефективні для забезпечення здатності дитини надавати достовірну інформацію.

На основі результатів дослідження розроблені рекомендації для правоохоронних органів щодо залучення психолога під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх осіб.

Ключові слова: кримінальне провадження, малолітня особа, неповнолітня особа, психолог, слідчі (розшукові) дії.

Today, the involvement of a psychologist in a number of investigative (research) actions attracts considerable attention, since military actions affect the human psyche, accompany a feeling of constant anxiety, cause various psychological reactions and consequences. The relevance of the use of psychological knowledge in criminal proceedings is in criminal offenses committed by minors and against minors. Since juveniles have age characteristics in all elements of activity, it is difficult to overestimate the importance of the use of psychological knowledge in criminology in the investigation of criminal offenses involving minors. Considerable attention should be paid to the mechanisms of involvement of a psychologist in criminal proceedings involving minors. Children who have become witnesses, victims in criminal proceedings, or found themselves in contact (conflict) with the law, need special attention from the state to ensure child-friendly justice. The use of special knowledge in the field of psychology plays an important role in criminal proceedings, as it helps to study and assess the psychological state of the child, whether he is able to participate in investigative (search) actions; to investigate the impact of the situation that accompanies the child on his ability to provide information; support the child during procedural actions; to analyze the accuracy and truthfulness of the information; determine which specific methods and strategies of psychological support are most effective in ensuring the child's ability to provide reliable information.

Based on the results of the study, recommendations were developed for law enforcement agencies and courts regarding the involvement of a psychologist during investigative (search) activities involving minors and minors.

Key words: criminal proceedings, a minor, a minor, a psychologist, investigative (search) actions.

Постановка проблеми. За рік повномасштабної війни офіс генерального прокурора здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях понад 2900 злочинів проти дітей, пов'язаних з війною. Також на сьогодні вчинення неповнолітніми злочинів становить досить велику частину від загального рівня злочинності, така ситуація зумовлена негативними соціальними процесами, повномасштабною війною, кризовими явищами.

Проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітньої особи, є складною процедурою, до яких треба ретельно готуватися, планувати та організувати участь інших осіб (законного представника, захисника, педагога, психолога, лікаря).

Відповідно до ст. 227 КПК України, при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідністю – лікаря. Аналізуючи вказану статтю Кримінально-процесуального кодексу України пропонують залучати до слідчих (розшукових) дій, де є учасник неповнолітній педагога або психолога [2].

На нашу думку, для того, щоб захистити права дитини, забезпечити її інтереси, та не допустити повторної травмизації, віктимізації під час кримінального провадження, участь психолога при проведенні слідчих (розшукових) дій повинна бути обов'язковою.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Серед вчених юристів, які досліджували це

питання В. Бахін, П. Біленчук, А. Венедиктов, В. Гончаренко, В. Коновалова, В. Лисиченко, М. Міхеєнко, О. Михайленко, В. Нор, В. Тертишник, Л. Удалова, В. Шепітько та інші вчені. Аналізуючи законодавство, судову практику, літературні джерела дозволяє впевнитися в актуальності теми щодо залучення психолога під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх.

Формування мети статті. Метою статті є комплексний аналіз проблематики залучення психолога до кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій з його участю у кримінальних провадженнях, де беруть участь неповнолітні особи.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівно неповнолітні є одними із найбільш уразливими суб'єктами кримінального правопорушення. Саме тому їх права та законні інтереси вимагають особливого захисту навіть у ситуації, коли вони скоїли кримінальне правопорушення. У кримінальному провадженні неповнолітній може мати процесуальний статус у таких формах, як потерпілий, свідок та підозрюваний. Неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [2].

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає, що у разі, коли неповнолітніх підозрюють або звинувачують у скоєнні кримінальних правопорушень, такі справи розглядають спеціально вповноважені слідчі та судді (слідчі та судді в справах неповнолітніх).

При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи, відповідно до ст. 227 КПК України, забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідністю – лікаря. До початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або не повнолітній особі.

Сучасна юридична практична діяльність розслідування кримінальних правопорушень визначає актуальним удосконаленням заходів забезпечення захисту інтересів неповнолітніх осіб спрямованих на залучення психолога при проведінні слідчих (розшукових) дій. Оскільки здатність правильно сприймати важливі для слідства обставини та давати про них показання психофізіологічні механізми функціонування пам'яті дитини та дорослої людини суттєво відрізняються між собою [1, с. 806].

На практиці правоохоронні органи залучають психолога до слідчих (розшукових) дій, звертаючись до шкільних психологів або до соціально-психологічних служб установ, послуги цих психологів під час кримінального провадження не оплачуються.

З метою захисту прав дитини, забезпечення її найкращих інтересів та недопущення повторної травматизації малолітньої, неповнолітньої особи – учасника кримінального провадження, був затверджений наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» [4]. Згідно якого Координаційним центром з надання правової допомоги формується Реєстр психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю неповнолітніх осіб. В Реєстрі будуть міститися відомості про психологів, яких можуть залучати слідчі, дізнавачі, прокурори, слідчий суддя, суд у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги на підставі запиту про залучення психолога.

Створення Реєстру психологів, яких залучатимуть до опитування чи допиту дітей, заплановано відповідно до Плану заходів з реалізації «Національної стратегії формування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року».

Метою запровадження Реєстру психологів є захист прав та забезпечення найкращих інтересів дітей, які стали свідками, жертвами злочинів або самі вчинили правопорушення, через забезпечення їм доступу до послуг кваліфікованого психолога під час проведення з ними слідчих (розшукових) дій, допиту чи опитування за участі малолітньої чи неповнолітньої дитини, зокрема і під час здійснення кримінального та судового провадження.

Уповноважена особа регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, до якого надійшов запит про залучення психолога, протягом одного робочого дня з дня отримання запиту визначає психолога з Реєстру психологів шляхом видання йому відповідного доручення та повідомляє про це слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого суддю, суд. Після участі у слідчих (розшукових) діях та процесуальних діях психолог подає звіт до Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Також, під час аналізу вивчено національне законодавство України з погляду захисту прав та інтересів дитини, забезпечення участі потерпілих дітей і свідків злочину в кримінальному провадженні відповідно до стандартів «Барнахусу».

Станом на початок грудня 2022 року в Україні є ряд областей, у яких вже створені та функціонують Барнахуси.

Барнахус (від barna hús – у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей») – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям – жертвам та свідкам насильства – скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей [3]. Такі центри були вперше запроваджені в Ісландії в 1990-х роках і з тих пір стали прикладом позитивної практики в інших країнах.

Основні характеристики «Барнахусу» включають: всім особам віком до 18 років, їм пропонують міждисциплінарні заходи втручання, конкретні процесуальні гарантії в кримінальному провадженні:

- захист дітей: «Барнахус» сприяє оцінюванню потреб у захисті та підтримує подальший контроль за потерпілою дитиною та її братами чи сестрами в сім'ї;

- розслідування та провадження в кримінальному судочинстві: під час кримінального розслідування в «Барнахусі», зокрема судово-експертних опитувань, поважають процесуальні гарантії дитини та підозрюваного. Дружнє до дитини судово-експертне опитування на основі заснованого на доказах протоколу проводить спеціалізований судовий інтерв'юер, маючи на меті забезпечити найкращі можливі докази та захистити дитину від (повторної) травматизації. Опитування записують, і воно служить прийнятним доказом у суді;

- медичний огляд і лікування: дружній до дитини медичний огляд проводить спеціалізований і висококваліфікований персонал задля розслідування і того, щоб гарантувати фізичний добробут дитини та її відновлення за допомогою належних засобів;

- огляд і лікування психічного здоров'я: усім дітям пропонують оцінення психічного здоров'я та належну підтримку з боку спеціалізованого та висококваліфікованого персоналу, зокрема підтримку в кризових ситуаціях, коротко- та довгострокові терапевтичні послуги для лікування травми дитини та членів родини й піклувальників, які не є кривдниками [5].

На нашу думку, перед проведенням слідчих (розшукових) дій із участю неповнолітнього, доцільно залучати фахівців психологів із «Барнахусу», Реєстру психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю неповнолітніх осіб, для роботи із неповнолітніми підозрюваними, що забезпечує можливість бути почутими дружнім до дітей способом, а також запропонувати їм належну допомогу відповідно до їх потреб особистості та розвитку, цей розвиток відповідає міжнародним рекомендаціям, зокрема керівним принципам Ради Європи щодо правосуддя.

Висновки. Участь психолога є дуже важлива при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітньої особи, оскільки це дозволяє забезпечити захист прав та свобод дитини під час її взаємодії з правоохоронними органами та судом. Психолог може допомогти створити середовище, яке сприяє комфорту та безпеці для дитини, що включає в себе розуміння дитячих потреб та почуттів страху та тривоги, які можуть виникнути у дитини. Психолог може враховувати особливості розвитку дитини при плануванні та проведенні слідчих (розшукових) дій. Вони розуміють, як діти реагують на стресові ситуації та як це може вплинути на їхню спроможність надавати показання.

На нашу думку, участь психолога повинна бути обов'язковою під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітніх та неповнолітніх осіб, оскільки під час військового стану діти є особливо вразливою групою, і це впливає на їхній фізичний та психологічний стан, тому вони потребують особливого захисту та допомоги. Тому пропонує зробити зміни до ч.1 ст. 227 Кримінального процесуального кодексу України, в якій зазначити

«проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи обов'язково забезпечується участь законно представника, психолога, а за необхідністю – педагога та лікаря».

ЛІТЕРАТУРА

1. Арефіна Н. М. Психологічна оцінка показань дитини в кримінальному провадженні. чинники, що негативно впливають на точність та повноту відтворення обставин Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 55-річчю з дня заснування / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д.В. Журавльов (голов. ред.) та ін. К., 2019. Вип. 64. с. 804–810.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf
4. Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги». URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text>
5. Правовий аналіз роботи моделі «Барнахус» в Україні URL: https://www.naiou.kiev.ua/images/news/img/2021/04/090421_9.pdf